

НАПРЯМ. 5. ПСИХОДІАГНОСТИКА СВІДОМОСТІ, МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-42>

Гава О. Л.,

*магістр Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Дробот О. В.,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ СВІДОМОСТІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті розглядаються основні методи психодіагностики свідомості, зокрема опитувальники, проєктивні методики, спостереження та методи самооцінки. Акцент зроблено на аналізі їх ефективності та використання в психологічних дослідженнях. Розглянуто перспективи вдосконалення цих методів.

Ключові слова: *психодіагностика, свідомість, методи дослідження, проєктивні методики, опитувальники, спостереження, психологічна діагностика.*

Gava O., Drobot O. Methods and techniques of psychodiagnostics of consciousness: modern approaches and research issues

Summary. The article discusses the main methods of psychodiagnostics of consciousness, including questionnaires, projective methods, observations and self-assessment methods. Emphasis is placed on the analysis of their effectiveness and use in psychological research. Prospects for improvement of these methods are considered.

Key words: *psychodiagnostics, consciousness, research methods, projective methods, questionnaires, observation, psychological diagnosis.*

Психодіагностика свідомості є важливою складовою психологічних досліджень, спрямованих на вивчення самосвідомості, рефлексії,

внутрішніх і зовнішніх проявів особистості. Свідомість є складним психічним феноменом, який включає в себе когнітивні, емоційні та поведінкові процеси. Сучасні методи психодіагностики свідомості дають можливість глибше зрозуміти психічні процеси, які керують діями та поведінкою людини. Вони допомагають краще зрозуміти поведінку, стан, риси особистості, оцінити вплив зовнішніх та внутрішніх чинників та розробити заходи для практичної роботи. Для дослідження свідомості застосовують різноманітні психосемантичні методи, такі як анкетування, інтерв'ю, особистісні опитувальники та проєктивні техніки [3, с. 136]. Дослідження свідомості потребує багаторівневого підходу, який включає як кількісні, так і якісні методи [3, с. 167–169].

Кількісні методи включають стандартизовані тести, анкетування, статистичний аналіз та експериментальні дослідження. Вони дозволяють отримати числові дані та виявити закономірності. Якісні методи, такі як глибинні інтерв'ю, фокус-групи, спостереження, кейс-стаді, спрямовані на глибоке розуміння психологічних явищ і процесів. Вибір між цими методами залежить від мети дослідження, ресурсів і специфіки питання. Часто застосовують комбінацію обох підходів для отримання повнішої картини психічних процесів, станів та особистісних характеристик. Ось деякі з найпоширеніших методів:

Психосемантичні методи, серед них найпоширенішими є метод «семантичного диференціала» Ч. Осгуда та його сучасні версії, методика репертуарних грат Дж. Келлі з модифікаціями, а також кольоровий тест М. Люшера, який займає проміжне місце між психосемантичними та проєктивними методами [1, с.9].

Глибинні інтерв'ю являють собою особисті бесіди з людьми, де дослідник задає відкриті запитання, щоб зрозуміти їхні думки, почуття та досвід. В інтерв'ю учасники можуть детально пояснити свої переживання, що дозволяє вивчити тему з різних боків.

Анкетування та опитування – це методи для збору інформації шляхом опитування через надання відповідей на заздалегідь підготовлений бланк запитань. Через анкетування можна дослідити думки, поведінку, особистісні якості. Метод надає змогу для отримання стандартизованих даних, та їх подальшу обробку і аналіз. Опитувальники є одним із найпоширеніших методів для дослідження свідомості та самооцінки. Вони дозволяють визначити різні аспекти свідомості, такі як рівень самосвідомості, емоційної стабільності та когнітивної гнучкості. Опитувальники є важливим інструментом у психодіагностиці та саморегуляції, зокрема у професійному середовищі [5, с. 31].

Проективні методики, зокрема тематичний апперцептивний тест (ТАТ) та методи асоціацій, дозволяють виявляти глибинні психічні процеси, що важко оцінити за допомогою стандартних опитувальників. Серед цікавих розповсюджених методик цієї групи: «Незакінчені речення» Сакса і Леві, метафоричний автопортрет, неіснуюча тварина, дім-дерево-людина, «у кого б вас зачарували...» та інші [1, с. 9]. Ці методики є корисними для вивчення несвідомих аспектів особистості, а також для аналізу індивідуальних мотивацій та емоційних переживань.

Тести – стандартизовані психометричні тести, які оцінюють різні аспекти свідомості, такі як інтелект, особистісні риси та емоційний стан (шкали особистісних рис, тести на емоційний інтелект тощо).

Когнітивні тести дають можливість оцінювати пізнавальні аспекти свідомості, такі як увага, пам'ять, мислення. Такі тести є важливим інструментом для оцінки когнітивних здібностей та виявлення порушень когнітивних функцій, що можуть впливати на свідомість.

Спостереження є важливим методом психодіагностики свідомості, оскільки дозволяє отримати інформацію про поведінкові реакції та взаємодії людей у реальних умовах, де проявляються їхні справжні емоції, реакції та стратегії поведінки. Цей метод допомагає виявити приховані психологічні особливості, які людина може не усвідомлювати. Спостереження особливо ефективно для оцінки емоційних реакцій, невербальної поведінки та соціальних взаємодій.

Метод спостереження дає можливість підтвердити або спростувати дані, отримані через інші методи, такі як анкетування. Оскільки люди не завжди можуть бути повністю чесними під час опитувань, їхня поведінка в реальних умовах може надати більше достовірної інформації про емоційний стан. Наприклад, зміни в поведінці або емоційна дистанція можуть свідчити про стрес або вигорання. Варій М. Й. зазначає, що спостереження допомагає виявити непередбачені аспекти, що можуть бути важливими для аналізу [2, с. 142–143]. Однак метод спостереження має свої недоліки, зокрема, якщо люди знають, що за ними спостерігають, їхня поведінка може змінитися. Також він потребує багато часу та кваліфікації дослідника для правильного тлумачення поведінкових сигналів.

Методи самооцінки дозволяють учасникам дослідження самостійно оцінювати свої психічні стани та свідомі процеси. Це може включати різні опитувальники або шкали для оцінки рівня усвідомленості, саморегуляції, задоволеності життям. Використання таких методів є важливим для глибшого розуміння суб'єктивного досвіду досліджуваних.

Комбінація різних методів психодіагностики свідомості дозволяє отримати повнішу картину психічних процесів особистості [4, с. 61].

Поєднання кількісних та якісних підходів є важливим для забезпечення точності діагностичних даних. Інтеграція опитувальників, проєктивних методик та спостереження забезпечує глибший аналіз психічних процесів, що відбуваються у свідомості.

Однак, варто зазначити, що сучасні методики потребують подальшого розвитку та адаптації до нових умов. Наприклад, використання цифрових технологій та штучного інтелекту може суттєво розширити можливості психодіагностики та автоматизувати деякі процеси. Крім того, розробка нових проєктивних методик та удосконалення вже існуючих дозволить глибше досліджувати несвідомі процеси свідомості, що є важливим для розуміння психічного здоров'я та особистісного розвитку.

Методи та методики психодіагностики свідомості надають багатовимірну можливість для дослідження свідомих та несвідомих процесів, які визначають поведінку та діяльність людини. Комбінація таких методик, як опитувальники, проєктивні тести та спостереження, дозволяє отримати більш точні дані про психологічний стан особистості. Подальші дослідження повинні зосередитися на удосконаленні цих методик та їхньому широкому застосуванні в психологічній практиці.

Список використаних джерел:

1. Акімова Н. Актуальні методи дослідження свідомості: проблема валідності. *Психологічні науки. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. Миколаїв. № 2 (18). С. 7–10.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид., Київ : ЦУЛ, 2009. 1007 с.
3. Дробот О.В. Професійна свідомість керівника: навчальний посібник Київ: Талком, 2016. 339 с.
4. Короход Я. Д. Деякі аспекти теорії та практики мультимодального підходу у психотерапії. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2019* : тези III Міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада 2019 р., м. Київ) / відп. ред. О. В. Дробот. Київ, 2019. С. 207.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид., Київ : ЦУЛ, 2008. 272 с.